

Sabina Márová: Nástrahy blízke príbuznosti (Slovensko-česká lexikálna mezijazyková homonymie)

Školský posudok diplomovej práce

Diplomová práca Sabiny Márovej predstavuje významný tvorivý prínos k spracovaniu lexikálnej mezijazykovej homonymie ako odborne (v zmysle rozvíjania slovensko-českej lexikálnej konfrontácie a zaplňania jej doterajších „bielych miest“) aj spoločensky aktuálnej témy v slovensko-českej konfrontačnej lexikológii. Vhodne zvolený názov práce s tematizáciou „nástrah blízkej príbuznosti“ jazykov odráža vedomie závažnosti komunikačného aspektu slovensko-českej lexikálnej mezijazykovej homonymie, ktorú osobitne podmieňuje (popri osvojovaní druhého jazyka a vzájomnom preklade ako dominantných sférach vyžadujúcich venovať pozornosť mezijazykovej homonymii pri iných dvojiciach jazykoch) špecifická existencia priamej i nepriamej česko-slovenskej dvojazykovej komunikácie, v ktorej mezijazyková homonymia predstavuje potenciálny zdroj neporozumení a nedorozumení (semikomunikačných šumov). Aj so zreteľom na situáciu intenzívnych mezijazykových kontaktov – pri doterajšej (v danej situácii vskutku paradoxnej) absencii lexikologických či lexikografických publikácií, ktoré by boli špeciálne zacielené na tento typ lexikálnych diferencií – predstavuje spracovanie mezijazykovej homonymie v diplomovej práci Sabiny Márovej veľký prínos. Práca je založená na analýze rozsiahleho lexikálneho materiálu v špecifickom študentskom lexikografickom spracovaní slovenskej a českej slovnej zásoby, Zrkadlovom slovníku slovensko-českých mezijazykových homoným. Slovník (predstavujúci zjednotenie čiastkových „zrkadlových slovníkov“ ako lexikografických príloh štyroch bakalárskych prác spracovaných v posledných rokoch) bol spracovaný s cieľom priniesť obraz rozsahu a podôb slovensko-českej mezijazykovej homonymie na základe extrakcie relevantných hesiel z dosiaľ najrozsiahlejších dvojazyčných slovníkov (Slovensko-českého slovníka Želmíry Gašparíkovej a Adolfa Kamiša v druhom vydaní z roku 1983 a akademického Česko-slovenského slovníka z roku 1981) a súčasne pripraviť lexikálny materiál na ďalšie prehĺbené spracovanie. Práca Sabiny Márovej predstavuje plodné využitie a zúročenie týchto „prípravných prác“ – na základe analýzy bohatého súboru slovensko-českých mezijazykových homoným prináša ich klasifikáciu spolu s kvantifikáciou jednotlivých typov a množstvom originálnych postrehov ozrejmujúcich často skrytú zložitú slovensko-českých lexikálnych vzťahov.

Spracovanie slovensko-českej lexikálnej mezijazykovej homonymie podáva Sabina Márová na 155 stranách, pričom 104 strán predstavuje vlastná textová časť práce (tri kapitoly rámcované úvodom, záverom a zoznamom literatúry) a ďalších 51 strán príloha zachytávajúca v podobe čiastkového zrkadlového slovníka úplné slovensko-české mezijazykové homonymá ako v istom zmysle základný (aj keď komunikačne nie „najzradnejší“) typ mezijazykových homoným. Hoci práca obsahuje lexikografickú prílohu, autorka si celkovo nekládla za cieľ vypracovať slovník slovensko-českých mezijazykových homoným, ale podať na ich typológiu s ozrejmnením špecifik lexikálnej mezijazykovej homonymie v slovenčine a češtine ako blízkopribuzných jazykov. Práca má premyslenú štruktúru. V úvodnej kapitole predstavuje lexikálnu mezijazykovú homonymiu ako tému konfrontačnej lexikológie, prehľad prác venovaných slovensko/česko-inojazyčnej mezijazykovej homonymii a osobitne doterajšiemu spracovaniu slovensko-českej mezijazykovej homonymie. V spektre terminologických pomenovaní využívaných vo vzťahu k mezijazykovým homonymám upozorňuje aj na osobitné pomenovania uplatnené v prácach slovenských lingvistov (*dvojstranné výrazy* u V. Budovičovej, *diametrálna/diametrálne odlišná lexika* u J. Horeckého),

sama pracuje s termínom medzijazykové homonymá, zahŕňajúcim v širšom význame popri medzijazykových homonymách i medzijazykové paronymá (v klasifikácii potom rozčlenené do samostatných typov). Jadrom práce je kapitola *Typy mezijazykových homonym na základě Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym*, kde autorka s využitím vhodne zvolenej kombinácie sémantických a formálnych klasifikačných kritérií prináša materiálovo bohato podloženú typológiu, predstavujúcu vôbec prvý relatívne komplexný obraz daného výrezu slovenskej a českej slovnej zásoby. V predstavenom obraze zasluhuje ocenenie popri šírke a hĺbke spracovania aj tematizácia relatívnosti jeho úplnosti – autorka upozorňuje na limity vyplývajúce z východiskovej materiálovej bázy a jej lexikografického podania (jednozväzkovom a vzhľadom na vydanie v 80. rokoch 20. st. už čiastočne zastaranom) Slovensko-českom slovníku, ako aj zo spracovania zrkadlového slovníka ako vlastného podkladu uskutočnenej analýzy. Vedomie limitov a aj lexikografických osobitostí východiskového zdroja sa v práci premieta do súbežnej konfrontácie vybraných lexém s ich spracovaním vo výkladových slovníkoch slovenčiny a češtiny a zachytením výskytu v slovenskom a českom národnom korpuse a paralelnom korpuse, čím autorka do práce vnáša moment synchronnej dynamiky v sémantickej aj suprasémantickej rovine, ako aj obraz diferencií vyplývajúcich z rozdielov v lexikografickom spracovaní, čo významne prispieva k plastickejšiemu podávanému obrazu. Pri práci s rozličnými lexikografickými a korpusovými zdrojmi preukázala autorka schopnosť kritického pohľadu a analytického prieniku k osobitostiam slovensko-českej lexikálnej medzijazykovej homonymie pri súhre celostného pohľadu a vnímavosti k jednotlivostiam. V práci osobitne oceňujem autorkine postrehy týkajúce sa modifikácií obrazu šírky medzijazykovej homonymie vyplývajúcich zo spracovania, resp. nespracovania periférnych významov lexém v slovenčine a v češtine v rozdielnych lexikografických zdrojoch.

Obraz slovensko-českej lexikálnej medzijazykovej homonymie v primárnom členení na *úplnú* (bez významového prekryvania lexém) a *čiasťnú* (so súčasným sémantickým prekryvaním lexém aj ich diferenciami v niektorom z významov alebo v niekoľkých významoch), predstavujúcemu významné obohatenie konfrontačného pohľadu na slovenskú a českú lexiku, autorka ďalej dopĺňa originálnym spracovaním viacnásobnej medzijazykovej homonymie, do ktorej sa premietajú vnútrojazykové paradigmatické vzťahy v oboch jazykoch. Popri jej typológii zachytáva (aj s využitím spracovania v bakalárskych prácach svojich študentských kolegyň) zdroje slovensko-českých diferencií prispievajúce ku vzniku viacnásobnej medzijazykovej homonymie (predovšetkým hláskoslovné a slovotvorné diferencie, ale aj rozdiely v pravopisnej konvencii). Viacnásobná medzijazyková homonymia je tu (popri jednoduchšej „jednoduchšej medzijazykovej homonymii“) predstavená ako významná báza potenciálnych komunikačných nástrah. Ako hraničný bod viacnásobnej medzijazykovej homonymie možno vidieť situácie, kde sú slovensko-české interlingválne vzťahy budované na sémantických diferenciách formálne zhodných slov a ekvivalentnosti formálne diferečných lexém (v práci sa uvádza napr. vzťah medzijazykovej homonymie slovenskej a českej lexémy *horák – horák* a ekvivalentnosti paronymných lexém *horák – hořák*), ktoré, keďže nejde v pravom slova zmysle o viacnásobnú medzijazykovú homonymiu, autorka do danej kategórie nezahŕňa. Hranice sú však (na jednej strane jazykovým vývinom, na druhej strane aj v závislosti od lexikologicko-lexikografického obrazu lexém v každom z jazykov) priestupné. Autorka ukazuje, ako sa na tejto kategórii okrem vlastných viacnásobných medzijazykových homonym (napr. slovenské *okál¹, okál²* oproti českému *okál* s významom odlišným od každého zo slovenských vnútrojazykových homonym) významne podieľa práve medzijazyková paronymia (*burina – buřina¹, buřina²; kúřit' – kouřit', kouřit²; mačka – máčka¹, máčka²; podat' sa¹, podat' sa² – podat se; žinka – žínka¹, žínka²; dievka – dívka, děvka; lak – lak, lák; spraviť' – spravit, zpravit a i.*). Pravda, v danej súvislosti sa zákonite vynára otázka voľby kritérií vymedzujúcich

rozsah viacnásobnej medzijazykovej homonymie na základe interlingválnej paronymie (diplomová práca zachytáva rovnako homogénne ako heterogénne medzijazykové homonymá, t.j. na jednej strane významovo rozídené lexémy spoločného – domáceho aj inojazyčného pôvodu – pôvodu, v zahraničnej literatúre nazývané kognáty, na druhej strane náhodné formálne zhody/podobnosti sémanticky odlišných slov rozličného pôvodu). Pozornosť venovanú viacnásobnej medzijazykovej homonymii/paronymii a jej zdrojom treba oceniť aj z toho hľadiska, že existujúce medzijazykové asymetrie predstavujú častý impulz vzniku kontaktných javov.

V druhej kapitole venovanej lexikálnej medzijazykovej homonymii sa autorka často dotýka aj otázok spätých so štylistickými diferenciami sémanticky diferencovaných lexém (resp. lexií). Závažnej otázke štylistickej lexikálnej medzijazykovej homonymie, ktorá sama osebe aj bez primárnych sémantických diferencií predstavuje jednu z „nástrah blízkej príbuznosti“, sa autorka podrobnejšie venuje v tretej kapitole práce, spolu problematikou „gramatickej medzijazykovej homonymie“, ktorú v danej súvislosti možno interpretovať ako lexikálnu medzijazykovú homonymiu opretú o diferencie v kategoriálnych, predovšetkým rodových komponentoch lexikálneho významu. Aj tu možno pripomenúť význam systematického spracovania medzijazykových diferencií z hľadiska existencie kontaktných javov (porov. časté upozornenia z hľadiska jazykovej kultúry na podoby *varianta*, *sál*, feminína *závrat*, *závet* – namiesto kodifikovaného *variant*, *sála*, maskulín *závrat*, *závet* – uplatňované v slovenčine v zhode s češtinou).

Napokon treba osobitne spomenúť význam prílohy, zrkadlového slovníčka úplných medzijazykových homónym ako podkladu pre spracovanie úplnej medzijazykovej homonymie v diplomovej práci (kap. 3.2) a pre čitateľa práce ako referenčnej príručky k predloženému výkladu. Na rozdiel od opisu ďalších typov medzijazykovej homonymie má čitateľ pri úplnej medzijazykovej homonymii v práci k dispozícii široký súbor tohto typu lexém, pričom daný obraz výrazne rozširuje a prehĺbuje predstavy o existencii úplnej slovensko-českej lexikálnej medzijazykovej homonymie, dopĺňajúc k slovám tradične uvádzaným v stručných lingvistických prehľadoch (*kapusta*, *horký*, *lichva* a i.) ďalšie lexémy (*blinkať*, *cár*, *červenec*, *čmel*, *darebáčiť*, *hegať*, *kadiť*, *křkať*, *ostriež*, *perný*, *rezavý*, *slimák* a mnohé ďalšie). V tejto súvislosti sa (aj na báze tematizácie „nástrah blízkej príbuznosti“) prirodzene vynára otázka, aký je potenciál jednotlivých typov aj konkrétnych medzijazykových homónym „prispevať“ v komunikácii k semikomunikačným šumom.

Ako vyplýva z už doteraz povedaného, diplomovú prácu Sabiny Márovej považujem za nový pohľad v slovensko-českom konfrontačnom výskume a významný prínos k spracovaniu zvolenej problematiky. Autorka ukázala schopnosť tvorivo rozvinúť východiská svojej predchádzajúcej študentskej výskumnej práce, samostatne stanoviť postup pri spracúvaní širokej témy, vhodne zvoliť čiastkové výskumné motívy a priniesť relevantné výsledky. V práci badať už istú autorskú zrelosť v súhre využívania sekundárnej literatúry (oceňujem aj zohľadňovanie výsledkov študentských prác na danú tému), originálneho videnia motívov hodných analytického pohľadu a podania výsledkov uskutočnených parciálnych analýz smerujúcich k celostnému obrazu problematiky. Diplomová práca na jednej strane ďalej posúva poznanie slovensko-českej lexikálnej medzijazykovej homonymie, na druhej strane podrobnejším spracovaním témy otvára ďalšie okruhy otázok a poskytuje základ ďalších výskumov. Celkovým prístupom k téme a spôsobom jej spracovania autorka splnila svoj stanovený cieľ aj požiadavky oficiálne kladené na diplomovú prácu. Hoci vo formuláciách východísk aj výsledkov badať v práci isté nedôslednosti, vzhľadom na vysoko prevažujúce pozitíva odporúčam prácu na obhajobu s navrhovanou známku 1.